

Seksuele geaardheid, ervaren geweld en gevoelens van onveiligheid van schoolpersoneel en leerlingen

SAMENVATTING

De seksuele geaardheid van een persoon kan gericht zijn op het andere geslacht (heteroseksueel), het eigen geslacht (lesbisch (L) of homoseksueel (H)), of beide geslachten (biseksueel (B)). Er zijn aanwijzingen dat LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen in scholen meer geweld en onveiligheid ervaren dan andere personen. De vraagstelling voor onderzoek is of er een maat kan worden ontwikkeld waarmee verschillen in veiligheid en veiligheidsbeleving van niet- versus wel-LHB schoolpersoneel en leerlingen kunnen worden geïndiceerd; tevens is de vraag of zich hierbij verschillen voordoen in de loop van de tijd. Ter beantwoording zijn vier kernbegrippen gedefinieerd die indiceren of en, zo ja, in welke mate LHB personeel en LHB leerlingen op een school méér geweld ervaren, of zich op school onveiliger voelen, dan niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen. Er worden secundaire analyses uitgevoerd op data verkregen met de sociale veiligheidsmonitor van het Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen (ITS) van de Radboud Universiteit Nijmegen. In 2006, 2008 en 2010 zijn landelijk representatieve gegevens verkregen in het voortgezet (speciaal) onderwijs. Deelnemende aantallen per jaar zijn respectievelijk: scholen 214, 219, 140; personeel 6.800, 6.200, 5.300; leerlingen 80.000, 78.000, 58.000. Empirische indicatoren van de kernbegrippen worden per school gebaseerd op Mokken Schalen en Cronbach Alpha Schalen. De resultaten tonen dat LHB personeelsleden zich in 2006, 2008 en 2010 gemiddeld onveiliger voelen op school dan niet-LHB personeelsleden. LHB leerlingen rapporteren in 2008 en 2010 méér geweld te ervaren dan niet-LHB leerlingen; hier doet zich van 2008 naar 2010 een significante toename voor. LHB leerlingen voelen zich in alle drie meetjaren ook onveiliger op school dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt ook dit verschil significant toe. Bij de leerlingen hangen LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen samen, in alle drie meetjaren. Er zijn geen samenhangen tussen LHB schoolindicatoren van personeel en die van leerlingen. Verdere benutting van de LHB schoolindicatoren in longitudinale schoolinterventies en de sociale veiligheidsmonitor wordt aanbevolen.

Ter ondersteuning van het veiligheidsstreven wilde het ministerie een specifieke maat, of indicator, laten ontwikkelen waarmee dit verschil in veiligheid en veiligheidsbeleving in relatie tot seksuele geaardheid kan worden aangeduid

1 Inleiding

De seksuele gerichtheid of geaardheid van personen verschilt (Dankmeijer, 1994; Martino, 2000). Het meest komt gerichtheid op het andere geslacht of 'heteroseksueel zijn' voor, maar een persoon kan ook gericht zijn op het eigen geslacht. Bij

een vrouw is dan sprake van lesbisch (L) zijn en bij een man van homoseksueel (H) zijn (Ferfolja, 2010; Green, Dixon & Gold-Neil, 1993). Een persoon kan ook op beide geslachten gericht of biseksueel (B) zijn. Nog minder vaak komt voor dat een persoon transgender (T) is: de biologische geslachtskenmerken en de persoonlijk gevoelde identiteit qua mannelijkheid of vrouwelijkheid, of de gender-identiteit, komen niet overeen (vgl. Dankmeijer, 2011; Schouten, 2010).

Deze 'LHBT' variaties op het gangbare patroon van heteroseksueel zijn worden niet in alle delen van de bevolking of het onderwijs gerespecteerd of geaccepteerd (Cotten-Huston & Waite, 2000; Inspectie van het Onderwijs, 2009). Regelmatig worden LHBT personen geconfronteerd met negatieve stereotypen, discriminatie, scheldpartijen, sociale isolatie en allerlei varianten van pesten, geweld en intolerantie. Dit gebeurt ook in scholen voor primair en voortgezet onderwijs. In de 'Hoofdlijnenbrief' van 8 april 2011 getiteld 'Veiligheid en weerbaarheid van homoseksuelen, transgenders en vrouwen' constateert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) dat veel homoseksuelen zich in scholen onveilig voelen en ook daadwerkelijk geweld ervaren. Vermeld wordt dat, in 2009, één op de tien homo- en biseksuele mannen in een periode van 6 maanden werd uitgescholden, geïntimideerd of gepest vanwege hun seksuele voorkeur. Bij de lesbische en biseksuele vrouwen is dit nog ongunstiger, namelijk vier op de tien. Van de leerlingen vindt 50% dat je op school beter niet voor je homoseksualiteit uit kunt komen. Van de homoseksuele jongeren heeft 12% daadwerkelijk ooit een zelfmoordpoging gedaan. In totaal 66% van de homoseksuele jongeren heeft behoefte aan steun en hulp, vooral bij het uit de kast komen. Het ministerie ziet een veilig schoolklimaat als de basis van waaruit leerlingen zich ontwikkelen en van waaruit leraren hun onderwijs vormgeven. Alle scholen dienen de kernwaarden van de rechtstaat actief uit te dragen op een wijze die past bij de eigen identiteit. De veiligheid op school is een noodzakelijke voorwaarde voor kwalitatief goed onderwijs en goede leerprestaties.

Ter ondersteuning van dit veiligheidsstreven wilde het ministerie een specifieke maat, of indicator, laten ontwikkelen waarmee dit verschil in veiligheid en veiligheidsbeleving in relatie tot seksuele geaardheid kan worden aangeduid. Vanwege de beschikbaarheid van LHB- en andere gegevens in de 'sociale veiligheidsmonitor' van het ITS en de landelijke representativiteit daarvan, ondersteunde het ministerie de uitvoering van secundaire analyse op deze data. Duidelijk diende te worden of en, zo ja in hoeverre, de onveiligheid van LHB leerlingen en LHB schoolpersoneel significant afwijkt van vergelijkbare ervaringen van niet-LHB personen in het primair en voortgezet onderwijs (vgl. De Graaf, Van de Meerendonk, Vennix & Vanwesenbeeck, 2003; Mooij, 2007). Ook dienden de ontwikkelingen in de loop van de tijd te worden bepaald (vgl. Keuzenkamp, 2011; Keuzenkamp & Oudejans, 2011). Empirisch zou inzichtelijk moeten worden of er op scholen verschillen zijn in gerapporteerd gewelddadig gedrag, of ervaring van gevoelens van onveiligheid, tussen LHB personen en niet-LHB personen (vgl. ook Hebl, Bigazzi Foster, Mannix & Dovidio, 2002). In dit verband werd een tweeledige onderzoeksvraag geformuleerd:

- 1 In hoeverre wijken de ervaren onveiligheid en onveiligheidsgevoelens van LHB leerlingen en LHB personeel binnen het voortgezet (speciaal) onderwijs af van die van heteroseksuele personen?
- 2 Welke verschillen zijn er tussen deze diverse groepen en welke ontwikkelingen doen zich hierbij voor in de loop van de tijd?

2 Theoretische aspecten

In Nederland en daarbuiten wordt relatief weinig onderzoek verricht naar LHBT kenmerken en hun relaties met andere kenmerken en gedragingen van personen in en rond school. Genoemd kunnen worden het onderzoek naar percepties in verband met LHBT leerlingen en LHBT jongeren (Felten, 2008; Kamps, 2010) en het onderzoek naar psychosociale problemen bij leerlingen wegens hun LHB-zijn (Metselaar, 2008). Ook relevant is onderzoek naar homofob geweld (Buijs, Hekma & Duyvendak, 2009; Ferkolj, 2010; Martino, 2000). Zeer beperkt vindt ook onderzoek plaats naar de inrichting van LHBT voorlichting in scholen en de mogelijke effecten hiervan op leerlingen (Dankmeijer, 1994, 2011; Mooij & Feltelaar, 2012; Schouten, 2011). Deze onderzoeken zijn veelal kleinschalig of kwalitatief van aard.

In een kwantitatieve secundaire analyse van landelijke gegevens uit de sociale veiligheidsmonitor bleek dat LHB zijn van schoolpersoneel in het voortgezet (speciaal) onderwijs samenhangt met gevoelens van onveiligheid en de mate waarin men slachtoffer is geworden van gewelddadige incidenten (Mooij, 2007). LHB zijn van personeelsleden betekent dat men in school méér discriminatie en diverse soorten geweld ervaart dat wordt gepleegd door zowel leerlingen als mededocenten. Discriminatie vanwege seksuele geaardheid functioneert in een schoolse context waarin ook andere varianten van discriminatie aantoonbaar voorkomen, zoals discriminatie op grond van uiterlijk, huidskleur, allochtoon of autochtoon zijn, geloof, en sekse. Tevens bestaan er velerlei samenhangen met achtergrondkenmerken van leerlingen en personeelsleden zoals herkomst en religieuze overtuiging, en samenhangen met kenmerken van de school (Mooij, 2011a, 2011b).

Observatie van voorlichtingslessen LHBT, gegeven door LHBT personen in het voortgezet (speciaal) onderwijs (V(S)O), verhelderde onder meer dat persoonlijke coming-out verhalen een grote positieve impact kunnen hebben in een klas leerlingen mits deze informatie is ingebed in adequate didactische en curriculaire contexten (Mooij & Feltelaar, 2012). Geconcludeerd werd dat het voor de vergroting van onder meer de LHBT veiligheid in een school van belang is systematisch aandacht te geven aan schoolkenmerken als: het zeer vroeg in het schooljaar mét leerlingen samen vaststellen en door hen mede laten controleren van prosociale gedragsregels; samenhang tussen preventieve aanpakken op school, thuis en rond school (wijk); een helder schoolveiligheidsbeleid en duidelijke handhaving daarvan; een juiste diagnostiek; en regelmatige empirische evaluatie via leerlingen, personeel en leiding (vgl. ook Berrill, 1990; Chapman & Harris, 2004; Chen, 2006; Dankmeijer, Koppers & Schouten, 2012; Espelage, Aragon & Birkett, 2008; Morin, 1974; Valenti & Campbell, 2009; Van Wormer & McKinney, 2003).

In nauwe aansluiting op het in paragraaf 1 genoemde landelijke veiligheidsbeleid dient er dan per school een schoolveiligheidsbeleid te zijn waarin bovenstaande elementen zo mogelijk zijn opgenomen. Een relevant begrippenkader voor schoolbeleid met betrekking tot onder meer (preventie van) LHB discriminatie, onveiligheid en geweld is beschikbaar via de genoemde sociale veiligheidsmonitor (vgl. Mooij, Sijbers & Sperber, 2006). Met gebruikmaking daarvan is het ter beantwoording van de onderzoeksvragen mogelijk vier nieuwe kernbegrippen te definiëren die zijn toegespitst op de mate waarin LHB personeel of ook LHB leerlingen méér geweld ervaren, of zich op school onveilig voelen, dan niet-LHB personeel of niet-

LHB leerlingen. Deze begrippen worden gedefinieerd op schoolniveau. Het schema in Tabel 1 geeft een overzicht van de vier kernbegrippen.

Tabel 1 **Kernbegrippen ter indicatie van LHB discriminatie op schoolniveau**

Soort onveiligheid	Ervaren door	Kernbegrippen
Ernst van ervaren geweld	Personeel	1. Mate van ernst van geweld ervaren door LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel
	Leerlingen	2. Mate van ernst van geweld ervaren door LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen
Zich in school onveilig voelen	Personeel	3. Mate van zich in school onveilig voelen door LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel
	Leerlingen	4. Mate van zich in school onveilig voelen door LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen

3 Methode

3.1 Globale opzet van de monitor

Eind 2005 werd de sociale veiligheidsmonitor binnen het ITS ontwikkeld (zie Mooij et al., 2006). De digitale systematiek wordt afgenomen bij leerlingen, docenten en onderwijsondersteunend personeel (OOP), en leden van de schoolleiding. In 2006, 2008, 2010 en 2012 werd de monitor landelijk afgenomen in het voortgezet (speciaal) onderwijs (V(S)O); in het primair (speciaal) onderwijs (P(S)O) waren landelijke afnamen in 2010 en 2012. De verkregen gegevens zijn telkens gecontroleerd op representativiteit, betrouwbaarheid en homogeniteit (zie Mooij et al., 2006; Mooij, De Wit & Polman, 2008; Mooij, De Wit & Fettelaar, 2011). Ten tijde van de onderhavige secundaire analyse naar LHB waren de gegevens van 2012 nog niet beschikbaar. Informatie over de omvang van de deelname van scholen V(S)O, leidinggevenden, docenten en OOP, en leerlingen in de jaren 2006, 2008 en 2010 staan in Tabel 2.

Tabel 2 **Landelijke deelname aan de sociale veiligheidsmonitor V(S)O, per jaar**

Jaar	Schoollocaties	Leiding	Docenten/OOP	Leerlingen
2006	214	629	6.897	80.790
2008	219	606	6.230	78.840
2010	140	470	5.363	58.369

Schoollocaties die deelnemen krijgen feedback over de kern van de eigen resultaten in vergelijking met de landelijke resultaten en in vergelijking met de eigen eerdere schoolresultaten. Op basis van die tweeledige diagnostische informatie kunnen zij de eigen veiligheidssituatie wat betreft schoolkenmerken en kenmerken van het schoolpersoneel en de leerlingen evalueren. Ook kunnen zij empirisch gefundeerde aandachtspunten formuleren in het eigen schoolveiligheidsbeleid en de daartoe passende maatregelen nemen. Met behulp van een volgende afname zijn die maat-

regelen weer te evalueren, enzovoort. Ter verdere optimalisering van dit schoolveiligheidsbeleid wordt de secundaire LHB analyse geconcentreerd op de constructie en analyse van indicatoren op het schoolniveau. Aldus kunnen de resultaten (ook) concreet worden benut in schoolbeleid en in het landelijke veiligheidsbeleid (ter ondersteuning van de schoolveiligheid).

3.2 Operationalisatie

In de sociale veiligheidsmonitor wordt 'ervaren geweld' bepaald met 29 items die betrekking hebben op zelfrapportage van ervaring met verschillende soorten geweld (verbaal, materieel, sociaal, licht lichamenlijk, grof lichamenlijk, seksueel). Men kan dit geweld sinds de laatste zomervakantie hebben ervaren in de rol van slachtoffer, dader of getuige. In de huidige analyses wordt hiertussen geen onderscheid gemaakt omdat de niet-uitgesplitste items betrekking hebben op de ervaringen in de school als zodanig. De scores kunnen dan functioneren als indicator van het sociaal klimaat of de sociale cohesie van de school (vgl. Beauvais & Jenson, 2002; Carbinnes, Wyatt & Robb, 2006; Mooij, Smeets & De Wit, 2011).

Via Mokken Schaal Analyse (Mokken, 1997; Molenaar & Sijsma, 2000) zijn de geweld-items geordend van 'minst ernstig / meest voorkomend' naar 'meest ernstig / minst voorkomend'; de resulterende schalen voldoen aan alle eisen van Mokken homogeniteit en betrouwbaarheid (zie Mooij, 2012a). De itemordening per schaal is cumulatief, dat wil zeggen dat als een persoon 'ja' scoort op een minder frequent voorkomend geweld, hij of zij in het algemeen ook 'ja' heeft gescoord op items betreffende vaker voorkomend geweld. Vanwege een deels andere wijze van meten van de items in het jaar 2006 zijn de Mokken analyseresultaten wat betreft 2008 en 2010 niet direct te vergelijken met die van 2006. Daarom worden hier de resultaten gepresenteerd van de via Mokken Schaal Analyse geselecteerde en gecontroleerde 12 items van het personeel over 2008 en 2010: zie de itemordening en frequentie (% ervaring mee) in het V(S)O in Tabel 3.

Tabel 3 **Mokken Schaal 'ervaren geweld bij personeel V(S)O' 2008 en 2010***

Items	2008	2010
12. Verkrachting	01	00
11. Gebruik van wapen	02	01
10. Aanranding	03	02
9. Bedreigen met wapen	06	03
8. Betasten	17	10
7. Chanteren	29	20
6. Slaan	54	41
5. Opzettelijk laten struikelen	56	45
4. Opzettelijk stompen	56	46
3. Expres storen	79	74
2. Met opzet lawaai maken	85	81
1. Extra luid zijn	86	82
N	5.727	4.883

* De getallen onder 2008 en 2010 indiceren de percentages 'ervaring mee'

Het item 'extra luid zijn' is in 2008 en 2010 het meest voorkomend; respectievelijk 86% en 82% van het personeel zegt dit te hebben ervaren. De mate van ernst van ervaren geweld door een personeelslid wordt bepaald via de persoonlijke somscore op deze schaal van 12 items; een persoonlijke score 4 indiceert bijvoorbeeld dat men te maken heeft gehad met extra luid zijn, met opzet lawaai maken, expres storen, en opzettelijk stompen. Vervolgens wordt voor elke school de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB personeel versus niet-LHB personeel op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB personeel - gemiddelde niet-LHB personeel. Een dergelijke schoolindicator heeft als belangrijk voordeel dat rekening wordt gehouden met de verschillen in onveiligheid voor wel- en niet-LHB personen in steeds dezelfde school, dus onder gelijke overige omstandigheden. Per school wordt dan steeds de

Tabel 4 **Mokken Schaal 'ervaren geweld bij leerlingen V(S)O' 2008 en 2010***

Items	2008	2010
23. Verkrachting	04	03
22. Gebruik van wapen	06	04
21. Aanranding	06	05
20. Bedreigen met wapen	07	05
19. Betasten	13	11
18. Bespuiten / besmeuren	17	14
17. Stelen	18	15
16. In elkaar slaan / aftuigen	21	16
15. Bedreigen	22	17
14. Intimideren	24	20
13. Vernielen	25	20
12. Krassen / beschadigen	31	26
11. Seksuele gebaren	32	29
10. Wegstoppen / wegmaken	36	31
9. Seksuele opmerkingen	40	36
8. Slaan	44	38
7. Opzettelijk laten struikelen	46	41
6. Opzettelijk duwen / schoppen	51	45
5. Expres aanstoten / pijn doen	54	49
4. Met opzet lawaai maken	64	60
3. Expres storen	65	60
2. Extra luid zijn	66	61
1. Uitschelden	79	72
N	74.260	55.494

* De getallen onder 2008 en 2010 indiceren de percentages 'ervaring mee'

homogeniteit geanalyseerd met behulp van Cronbach's Alpha. De Alpha-waarde bij leerlingen is in de drie meetjaren ten minste .88; bij docenten / OOP is deze ten minste .95. De zeven items zijn gecombineerd in een schaal die bestaat uit een gemiddelde over de items (vgl. Mooij, De Wit & Fettelaar, 2011). Ten behoeve van de verdere analyse is de score wat betreft de mate van zich onveilig voelen in school omgezet naar een schaal die loopt van 0 tot en met 100. Vervolgens is voor elke school de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde scores van LHB personeel versus niet-LHB personeel op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB personeel - gemiddelde niet-LHB personeel.

Zich (on)veilig voelen in school is bij de leerlingen bepaald aan de hand van dezelfde items als bij het personeel. Evenals bij het personeel zijn deze gegevens voor de leerlingen ook gecontroleerd via een betrouwbaarheidsanalyse (Cronbach's Alpha ten minste .90). Voor elke school is de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde schaalscore van LHB leerlingen versus niet-LHB leerlingen op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB leerlingen - gemiddelde niet-LHB leerlingen.

relatieve mate van sociale onveiligheid voor LHB personen vastgesteld.

Bij de leerlingen zijn dezelfde items over gerapporteerd geweld afgenomen als bij het personeel. Ook hier zijn via Mokken Schaal Analyse de betrouwbaarheid en unidimensionaliteit van de items over de jaren 2008 en 2010 gecontroleerd (Mooij, 2012a). Het resultaat is een cumulatieve schaal met 23 items geordend van 'minst ernstig / meest voorkomend' naar 'meest ernstig / minst voorkomend'. De items, hun ordening en frequentie van voorkomen (% ervaring mee) zijn opgenomen in Tabel 4.

Overeenkomstig de betekenis bij het personeel betekent een persoonlijke score 13 dat een leerling sinds de laatste zomervakantie te maken heeft (gehad) met de geweldservaringen genoemd bij de items 1 tot en met 13 in Tabel 4. Ook hier wordt, voor elke school, de waarde van de LHB-schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB leerlingen versus niet-LHB leerlingen op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB leerlingen - gemiddelde niet-LHB leerlingen. Zich (on)veilig voelen in de school is bepaald aan de hand van gegevens over het zich wel of niet veilig voelen op elk van zeven verschillende plaatsen in de school. Deze zijn: de klas, studie- of werklokalen, gangen, kantine, toiletten, hal / kluisjes, schoolplein. In 2006, 2008 en 2010 zijn deze zeven items qua interne

3.3 Bepaling van seksuele geaardheid

Van de personeelsleden is via directe meting bij elke persoon zelf bekend of deze a) heteroseksueel dan wel b) lesbisch, homoseksueel, of c) biseksueel is. Uit de gegevens van de landelijke veiligheidsmonitor over 2006, 2008 en 2010 blijkt dat steeds circa 87% zegt heteroseksueel te zijn; ongeveer 1,5% geeft aan homoseksueel ofwel lesbisch te zijn; circa 1 tot 0,2% zegt biseksueel te zijn; en ongeveer 10% geeft hier geen antwoord op.

Daarnaast is ook een indirecte meting van de seksuele geaardheid (SG) verricht bij het personeel. Dit houdt in dat de SG wordt afgeleid uit de gegevens over de motieven tot geweld die de betreffende persoon sinds de laatste zomervakantie heeft ervaren als slachtoffer. Dit gebeurt door eerst de personen te selecteren die als slachtoffer een bepaalde geweldsvariant hebben ervaren. Uit deze selectie worden die personen gekozen die als motief voor het geweld onderkennen dat zij slachtoffer zijn 'omdat ik homoseksueel / lesbisch ben' of 'omdat ik biseksueel ben'. Deze twee motieven konden worden gekozen uit in totaal 16 motieven over bijvoorbeeld uiterlijk, autochtoon of allochtoon zijn, gelovig of niet-gelovig zijn, vrouw zijn of man zijn.

Er is gecontroleerd of personeel dat via de indirecte meting wordt geclassificeerd als LHB óók volgens de directe meting zo wordt geclassificeerd (Mooij, Fettleaer & De Wit, 2012). Zo blijkt bijvoorbeeld dat, van de in totaal 13 personeelsleden die in 2006 via de indirecte meting als LHB zijn gekwalificeerd, er één dat niet is volgens de directe meting. In 2008 en 2010 leidt deze controle ook tot goede resultaten. Bij de leerlingen bleek uit vooronderzoek in het jaar 2005 dat directe meting van hun SG moeilijk te realiseren was (met name in de onderbouw). Wel zijn gegevens volgens de indirecte meting van SG beschikbaar: zie de uitwerking hierboven in deze paragraaf. Daarom wordt bij de leerlingen gebruikgemaakt van de indirecte meting van de SG. In dit verband wordt geassumeerd dat leerlingen die aangeven om de genoemde redenen slachtoffer te zijn van bepaald geweld, inderdaad homoseksueel of lesbisch dan wel biseksueel zijn.

3.4 Kernvariabelen, betekenis en analyse

De vier kernbegrippen worden dan gemeten via twee typen sociale onveiligheid ervaren door óf personeel óf leerlingen. Dit resulteert in vier empirisch bepaalde schoolindicatoren die per school afzonderlijk worden berekend:

- Geweldervaring van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel.
- Geweldervaring van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen.
- Onveilig voelen in school van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel.
- Onveilig voelen in school door LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen.

De interpretatie van de scores of waarden op de vier schoolindicatoren is als volgt:

- Als een indicator een waarde hoger dan nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen méér sociale onveiligheid dan niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.
- Als een indicator de waarde nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen in gelijke mate sociale onveiligheid als niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.
- Als een indicator een waarde lager dan nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen minder sociale onveiligheid, ofwel meer sociale veiligheid, dan niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.

Ter nadere controle zijn de landelijke scores op de vier schoolindicatoren op twee manieren berekend. Ten eerste direct, ofwel gebaseerd op landelijke gegevens van relevante personeelsleden en leerlingen zonder school als tussenstap; en ten tweede indirect, ofwel gebaseerd op per school geaggregeerde data van personeel en leerlingen (zie Mooij et al., 2012, bijlage 3). Vergelijking van de twee berekeningswijzen wijst uit dat de twee soorten landelijke onderzoeksresultaten in het algemeen dicht bij elkaar liggen, hetgeen mede samenhangt met de relatief grote aantallen. Tussen scholen kunnen evenwel grote verschillen in LHB-indicatoren optreden, hetgeen ook blijkt uit de volgende resultaten.

4 Resultaten

4.1 Schoolindicatoren van personeel en leerlingen

Gegevens over de scores op de vier LHB schoolindicatoren zijn weergegeven in Tabel 5. Per onderzoeksjaar gaat het om het aantal scholen (N) met een geldige waarde; de minimaal en maximaal aangetroffen waarde van de schoolscores; het gemiddelde (M); en de standaarddeviatie (SD).

Tabel 5 **Schoolscores kernvariabelen van LHB-discriminatie V(S)O; 2006, 2008 en 2010**

	2006				2008				2010			
	N	Min.; max.	M	SD	N	Min.; max.	M	SD	N	Min.; max.	M	SD
<i>Geweldervaring</i>												
personeel: LHB versus niet	6	-1,56; 2,67	0,89	1,62	98	-6,61; 6,08	0,10	2,34	65	-4,31; 5,63	0,36	2,09
leerlingen: LHB versus niet	37	0,07; 9,56	4,53	2,60	140	-9,94; 14,39	5,94	4,70	89	-8,00; 15,76	7,49	5,18
<i>Onveilig voelen</i>												
personeel: LHB versus niet	93	-11,79; 94,98	4,02	17,89	96	-18,14; 84,00	4,11	16,34	68	-11,59; 41,53	2,71	8,93
leerlingen: LHB versus niet	134	-44,90; 96,86	26,98	33,82	140	-59,18; 100,00	20,59	35,61	89	-28,57; 95,99	31,03	33,69

De gemiddelde waarden op de vier schoolindicatoren zijn steeds positief, ofwel boven nul. Uit Tabel 5 blijkt dus dat LHB personeel en LHB leerlingen in alle gevallen met relatief méér geweld worden geconfronteerd, en zich relatief onveiliger voelen in school, dan niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen. Dit geldt voor alle drie meetjaren. Bij de interpretatie van de gemiddelden en verschillen qua geweldervaring dient er rekening mee te worden gehouden dat die van het personeel kunnen variëren van 1 - 12 en die van de leerlingen van 1 - 23. Wat betreft het zich onveilig voelen is de onderliggende schaal bij personeel en leerlingen gelijk. In Tabel 5 blijkt dan dat LHB leerlingen zich duidelijk méér onveilig voelen ten opzichte van niet-LHB leerlingen, dan LHB personeel zich onveilig voelt in vergelijking met niet-LHB personeel.

4.2 Ontwikkelingen 2006, 2008 en 2010

Uit de toetsing van verschillen in jaargemiddelden blijkt in Tabel 6 ten eerste dat

LHB personeel en niet-LHB personeel in 2008 en in 2010 niet van elkaar verschillen wat betreft de mate van ernst in gerapporteerde geweldervaring. Ook het verschil tussen 2010 en 2008 is statistisch niet significant. Het verschil tussen LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen in 2008 (5,91) en 2010 (7,49) is wel statistisch significant: zie Tabel 6. De betekenis van 5,91 en 7,49 kan worden uitgedrukt in corresponderende scoreverschillen op de schaal van 1 - 23 items in Tabel 4. In beide jaren ervaren LHB leerlingen dus méér geweld op school dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich bij de leerlingen van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename (1,58) van dit verschil voor: ten opzichte van 2008 ervaren LHB leerlingen in 2010 relatief méér geweld.

Tabel 6 **Verschillen tussen gemiddelden kernvariabelen van LHB-discriminatie V(S)O; 2006, 2008 en 2010 (aantal scholen tussen haakjes)**

	2006	2008	2010	Vershil 2010-2006	Vershil 2010-2008
<i>Geweldervaring</i>					
Personeel: LHB versus niet	---	ns (92)	ns (65)	---	ns (157)
Leerlingen: LHB versus niet	---	5,91** (139)	7,49** (89)	---	1,58* (228)
<i>Onveilig voelen</i>					
Personeel: LHB versus niet	4,02* (93)	3,27* (95)	2,71* (68)	ns (161)	ns (163)
Leerlingen: LHB versus niet	26,98** (134)	20,91** (139)	31,03** (89)	ns (362)	10,12* (228)

* $0,01 \leq p < 0,05$; ** $p < 0,01$; ns=niet significant

Ten tweede komt in Tabel 6 naar voren dat LHB personeelsleden zich in school gemiddeld onveiliger voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dit geldt voor alle drie jaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn hier geen significante veranderingen tussen 2010 ten opzichte van 2008 en van 2010 ten opzichte van 2006.

Wat betreft de leerlingen blijkt nog dat de verschillen in onveiligheidsgevoelens tussen LHB en niet-LHB leerlingen in alle drie meetjaren tamelijk groot en significant zijn. LHB leerlingen voelen zich steeds méér onveilig dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe; dit komt overeen met de toename in gerapporteerde geweldervaring in deze periode bij de leerlingen (zie Tabellen 5 en 6). Er is wat betreft LHB onveiligheidsgevoelens bij de leerlingen echter geen verschil tussen 2010 en 2006.

4.3 Samenhangen tussen de schoolindicatoren

De resultaten van Pearson correlatieberekening tussen de schoolindicatoren (zie Tabel 7) verhelderen dat er bij leerlingen een significante samenhang bestaat tussen LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen. Wanneer LHB leerlingen in een school méér geweld ervaren dan niet-LHB leerlingen, voelen de LHB leerlingen in deze school zich ook vaker onveilig dan niet-LHB leerlingen. Dit geldt in 2006 ($r = 0,40$), 2008 ($r = 0,31$) en 2010 ($r = 0,60$). Bij het personeel doet zich dit verschijnsel niet voor.

In Tabel 7 valt ook op dat er geen significante samenhangen zijn tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: wanneer LHB

Tabel 7 **Samenhangen tussen kernvariabelen van LHB-discriminatie V(S)O per jaar (aantal scholen tussen haakjes)**

	Geweldervaring personeel: LHB versus niet		Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet		Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	
2006						
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,80	(3)				
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	-0,44	(6)	0,13	(23)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,34	(5)	0,40*	(37)	-0,05	(68)
2008						
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,06	(67)				
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	0,02	(95)	-0,20	(66)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,03	(67)	0,31**	(139)	0,07	(66)
2010						
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,01	(46)				
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	0,22	(65)	-0,13	(47)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,04	(46)	0,60**	(89)	-0,25	(47)

* $0,01 \leq p \leq 0,05$; ** $p < 0,01$

leerlingen zich onveilig voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot LHB gerapporteerde geweldervaring.

4.4 Exploratie van samenhangen met andere schoolvariabelen

Exploratie van de mogelijke betekenis of ook beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren is verricht door samenhangen te berekenen tussen de LHB schoolindicatoren en andere schoolvariabelen (vgl. Mooij et al., 2012). De andere schoolvariabelen betreffen de meer algemene veiligheid en het veiligheidsbeleid op de school. Informatie hierover in de monitor betreft veelal de jaren 2006, 2008 en 2010. Deze schoolvariabelen zijn achtereenvolgens:

Directe metingen van veiligheidskenmerken op schoolniveau:

- 1 Al dan niet deelname van de school aan Gay-Straight Alliances (GSA) in het jaar 2010.
- 2 Al dan niet te maken hebben gehad met een incident tegen homoseksueel personeel.
- 3 Al dan niet te maken hebben gehad met een incident tegen homoseksuele leerlingen.

Schoolgemiddelden van personeel of leerlingen wat betreft veiligheidskenmerken:

- 4 Gemiddelde geweldervaring in school bij personeel.
- 5 Gemiddelde geweldervaring in school bij leerlingen.
- 6 Gemiddelde veilig voelen in school bij personeel.
- 7 Gemiddelde veilig voelen in school bij leerlingen.

Schoolgemiddelden van leerlingkenmerken die zijn gerelateerd aan veiligheidservaring op school (vgl. Mooij, 2011a, 2011b, 2012b):

- 8 Percentage VWO-leerlingen in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).
- 9 Percentage leerlingen 1^e klas in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).
- 10 Percentage religieuze leerlingen in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).

Schoolkenmerken gerelateerd aan veiligheid op school (vgl. Mooij, 2011a, 2011b, 2012b):

- 11 Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen.
- 12 Schoollocatiegrootte: aantal personeelsleden (fte).

Schoolgemiddelden van gegevens van de schoolleiding die mogelijk relevant zijn voor de veiligheidservaring op school:

- 13 Mate van aandacht voor respect wat betreft LH of B zijn.

Enkele samenhangen tussen de vier LHB schoolindicatoren en deze 13 andere schoolkenmerken tonen een tendens in een te interpreteren richting (zie Mooij et al., 2012). Bijvoorbeeld: wél deelname van een school aan GSA gaat samen met relatief minder onveiligheid voor LHB personeel en LHB leerlingen. Deze niet-significante tendens komt overeen met bevindingen uit kwalitatief onderzoek van de Nationale Jeugdraad (Van der Velden, zonder jaar).

5 Discussie

... verdient het, ..., aanbeveling de LHB schoolindicatoren op te nemen in de standaard feedback rapportage van de sociale veiligheidsmonitor aan de deelnemende scholen. Op deze wijze verkrijgen zij informatie over de mate waarin zich op hun eigen school LHB discriminatie inclusief daaraan gerelateerd geweld tegen personeel en leerlingen voordoet. Op basis van de vergelijking van de eigen school met de landelijke cijfers, en met de eigen schoolcijfers in de loop van de tijd, kunnen zij dan de eigen veiligheidssituatie evalueren en waar nodig specifieke maatregelen treffen

5.1 Conclusies

De onderzoeksvraag betrof de exploratie van de mate waarin onveiligheid in de vorm van ervaren geweld en onveiligheidsgevoelens van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen binnen het voortgezet (speciaal) onderwijs afwijken van die van heteroseksuele personen. De kernvraag was of zich in dit opzicht verschillen voordoen en of er specifieke ontwikkelingen te onderkennen zijn in de loop van de tijd. Ter beantwoording werd kwantitatieve informatie uit de landelijke sociale veiligheidsmonitor van het ITS benut. De monitorinformatie is landelijk representatief wat betreft scholen, schoolpersoneel en leerlingen V(S)O in de jaren 2006, 2008 en 2010. Vier betrouwbare en ho-

mogene schoolindicatoren betreffende ervaren geweld en gevoelens van onveiligheid zijn geanalyseerd in relatie tot LHB geaardheid van schoolpersoneel en leerlingen. Uit de resultaten blijkt dat LHB en niet-LHB schoolpersoneel, in 2008 en in 2010, niet van elkaar verschillen wat betreft de mate van ernst in gerapporteerde geweldervaring. Wel voelen LHB personeelsleden zich in school gemiddeld onveiliger dan niet-LHB personeelsleden. Dit geldt voor de drie meetjaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn geen significante veranderingen in 2010 ten opzichte van 2008, en in 2010 ten opzichte van 2006.

LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen verschillen significant van elkaar wat betreft rapportage van ervaren geweld: in 2008 en 2010 zeggen LHB leerlingen méér geweld op school te ervaren dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich van 2008 naar 2010 een significante toename van dit verschil voor. Wat betreft mate van zich onveilig voelen in 2006, 2008 en 2010 blijkt dat LHB leerlingen zich in elk jaar significant onveiliger voelen dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe. Dit komt overeen met de toename in gerapporteerde geweldervaring in deze periode bij de leerlingen. Er is echter geen verschil tussen 2010 en 2006.

Bij de leerlingen bestaat een sterke samenhang tussen de LHB schoolindicatoren geweldervaring en onveilig voelen, in 2006, 2008 en 2010. Bij het personeel doet een vergelijkbare samenhang zich niet voor. Er zijn geen samenhangen tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: als LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de LHB schoolindicatoren met betrekking tot gerapporteerde geweldervaring.

Nadere analyse van de betekenis (of schoolbeleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren) via berekening van samenhangen met andere schoolvariabelen leidde (nog) niet tot een duidelijk patroon. De belangrijkste reden hiervan lijkt te zijn de cross-sectionele analyse van deze berekening. Verwacht kan worden dat een longitudinale schoolinterventie, uitgewerkt op school- en klas- en leerlingniveau, tot meer resultaten zal kunnen leiden. Ook in de literatuur over deelname aan Gay-Straight Alliances (GSA) blijkt dat er sprake dient te zijn van duidelijk ingevulde programma's (Fetner & Kush, 2008) die voldoende langdurig in school dienen te functioneren (Walls, Kane & Wisneski, 2010). In Nederland lijken deze twee condities (nog) niet vervuld.

5.2 Aanbevelingen

Gezien de resultaten van de secundaire analyses en de samenhangen tussen de diverse LHB schoolindicatoren, lijkt het zinvol nader onderzoek te doen naar met name de validiteit van deze indicatoren in een longitudinale schoolcontext. Vooral een GSA-achtige aanpak ter reductie of preventie van LHB discriminatie en geweld is hierbij beloftevol. Dit geldt in het bijzonder indien de aandacht voor seksuele diversiteit wordt geïntegreerd in een bredere strategie van schoolveiligheid en ondervervang van verschillende soorten sociale discriminatie en geweld bij personeel en leerlingen (vgl. ook Huebner, Rebchook & Kegeles, 2004; Lee, 2002; Mason, 1993; Russell, Muraco, Subramaniam & Laub, 2009; Schuyf, 2009). Tevens verdient het, gezien de huidige resultaten, aanbeveling de LHB schoolindicatoren op te nemen in de standaard feedback rapportage van de sociale veiligheids-

monitor aan de deelnemende scholen. Op deze wijze verkrijgen zij informatie over de mate waarin zich op hun eigen school LHB discriminatie inclusief daaraan gerelateerd geweld tegen personeel en leerlingen voordoet. Op basis van de vergelijking van de eigen school met de landelijke cijfers, en met de eigen schoolcijfers in de loop van de tijd, kunnen zij dan de eigen veiligheidssituatie evalueren en waar nodig specifieke maatregelen treffen zoals ook in de veiligheidsmonitor opgenomen. Via een volgende meting en feedback rapportage wordt dan inzicht verkregen in de mogelijke effecten van die maatregelen. Deze werkwijze kan overigens ook onderdeel uitmaken van het bovenvermelde schoolinterventieonderzoek.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN WEBLINKS

Zie hiervoor <http://tvdigitaal.nl> – juli/augustus – ‘Artikelen, Columns, Mededelingen’.

OVER DE AUTEUR

Ton Mooij is manager van onderzoek en senior-onderzoeker bij het Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen (ITS) van de Radboud Universiteit te Nijmegen. Tevens is hij bijzonder hoogleraar ‘Onderwijstechnologie’ bij het ‘Centre for Learning Sciences and Technologies’ (CELSTEC) van de Open Universiteit Nederland te Heerlen.

Correspondentieadres: Ton Mooij, Radboud Universiteit Nijmegen, ITS, Mercator 1, Toernooiveld 212, 6525 EC Nijmegen.
E-mail: t.mooij@its.ru.nl; ton.mooij@ou.nl